

АБДУЛҲАЙ
АБДУРАҲМОНОВ

Саодатга
Элтувчи
Билим

II- КИТОБ

АБДУЛҲАЙ АБДУРАҲМОНОВ

САОДАТГА ЭЛТУВЧИ БИЛИМ

*(Дин, фалсафа, ҳаёт,
маънавият ва маърифат сабоқлари)*

Тўлдирилган бешинчи нашри

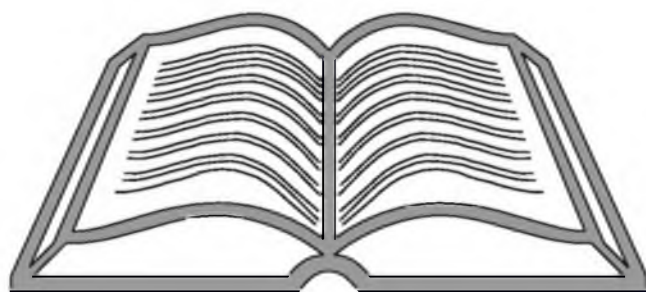
Тошкент
«Мовароуннаҳр»
2005

ИККИНЧИ
КИТОБ

У ч и н ч и қ и с м

**ИСЛОМДА
СЎФИЙЛИК ВА
ТАСАВВУФ**

Сўфийлик ва тасаввуф сулуклари

Энг улуг бахт Ҳақ йўлини топиш,
ўзини ва бутун оламларни яратган
Раббисини таний бошлаш эмасми?

Исломдаги суннийлик — «Аҳли сунна вал-жамоа» йўналишида VIII асрларда «сўфийлик» диний-фалсафий оқими вужудга келди.

Муҳаммад с.а.в. ва сиддиқлар — хулафои рошидинлар, илк саҳобалар йўлидан оғишмай борган, парҳезкор, ўта тақводор, тарки дунё қилган, зоҳид (аскет)ликка юз бурган **Аллоҳ**нинг азиз бандалари — «сўфий», улар юрган йўлга эса «тасаввуф» дейила бошланди. Тасаввуф сўфийликнинг диний-фалсафий таълимоти бўлиб, унинг турли йўллари «тариқат», «сулук» деб аталди. «Сулук»ни туркий маъноси йўл тутиш бўлиб, Сўфийларни ҳаёт кечириш тарзини ифодалайди.

«Сўфий» атамаси арабча «суф» (жун) сўзидан олинган бўлиб, «жун кийимлилар», тариқат, сулук эса «уюшма», «жамоа» деган маъноларни беради ва уларнинг ҳаёт кечириш тарзини ифодалайди.

Бу диний фалсафий оқим шарофатидан Ислом дини Ер юзида жуда тез ривожланиб, кенг қулоқ ёйиб кетди.

Сўфийлар моддий бойликни қоралаб, ҳақиқий бойлик маънавий, руҳий бойлик деб ҳисобладилар ва асосий эътиборни унга қаратдилар. Бу дунёни ўткинчи, бевафо, ундаги ҳаёт ҳақиқий эмас, қоронғу зулматдан иборат деб тушундилар.

Сўфийлик ва тасаввуф таълимотининг вужудга келиш сабабларидан бири шу эдики, пайғамбаримиздан кейин учинчи халифа Усмон Зуннурин даврларидан (644—656- йиллар) бошлаб айрим мусулмон жамоалари орасида маҳаллийчилик, таниш-билишлик, ошна-оғайнигарчилик, бир-бирини сийлаш, ҳокимият лавозимларига қариндош-уруғларни тайинлаш, бойлик йиғишга ружу қўйиш, айниқса, Араб халифалигининг Умавийлар даврида (661—750 йиллар) **Аллоҳ** йўлидаги тоат-ибодат ўрнини дунёвий ишларга, дунё молига ҳирс қўйиш, зеб-зийнатларга, ҳою-ҳавасларга берилиш каби салбий ҳислатлар эгаллай бошлади. Ҳашаматли уйлар, дабдабали саройлар қуриш, қимматбаҳо безаклар, олтин-кумуш, ҳазина, бойлик тўплаш авж олиб кетди.

Бундай ишлар эътиқоди мустаҳкам тақводор мусулмонларнинг норозилигига сабаб бўлди. Бу ишларнинг олдини олиш учун улар пайғамбаримиз ҳадисларини йиға бошладилар. Баъзи мусулмонлар бундай ҳолга қарши ўлароқ норозилик белгиси сифатида таркидунёчилик — зоҳидлик ғояларини тарғиб қилиб, сурункали тоат-ибодат билан шуғуллана бошладилар.

Улар жаннат тамасида ёки дўзах кўрқуви билан **Аллоҳ таолога** қуруқ тоат-ибодат қилмай, балки **Аллоҳ**ни жон-дилдан севиш, кўнгилнинг барча нафс, орзу-истакларини чеклаш, ўзини руҳий поклаш орқали **Аллоҳ** розилигига, васлига етиш ва бундан лаззатланиш ғояларини, инсоннинг бу дунёдаги асосий мақсади илоҳий оламга бориб қўшилмок ҳаракатида бўлиши лозимлигини тарғиб қила бошладилар.

Натижада аста-секин дунё васвасаларидан кўнгил узган, аммо қуруқ зоҳидларга ўхшамаган оддий диндорлардан фарқланадиган, мутафаккир файласуфлардан ажралиб турадиган, ақлу фаросатда, заковатда тенгсиз, шариат илмини тўла, мукаммал эгаллаб олган, тоат-ибодатлари мустаҳкам, ажойиб ҳислатли, хур фикрли пок инсонлар тоифаси вужудга келди.

Уларнинг дунё лаззатларидан воз кечишлари, ғайриоддий сўзлари, ишлари, кароматлари халқни лол қолдирар, шунинг учун ҳам халқ уларни ҳурматлаб, «авлиё», «аҳли ҳол», «аҳли ботин», «дарвеш», «қаландар», «фақир» деган ном билан тилга олар эдилар. Кейинроқ уларга нисбатан умумий қилиб «сўфий» деган номни қўллаш бошладилар (Ғойиблар ҳайлидан ёнган чироқлар. Муаллиф — тузувчи З. Жўраев, таржимон Н. Комилов. Тошкент. «Ўзбекистон», 1994. 15-17- бетлар).

«Сўфий» деган истилоҳнинг келиб чиқиши ҳақида 8 хил фикр мавжуд.

Биринчиси, баъзилар бу сўз «саф» сўзидан келиб чиққан, чунки бундай мусулмонлар илоҳий йўлга кирганларнинг биринчи сафида турувчилардир деганлар.

Иккинчи бошқа бирлари эса «сўфий» сўзи «суффа» сўзидан ҳосил бўлган, чунки суффа аҳли пайғамбаримиз ҳаётлик чоғларидаёқ таркидунё қилган такводор диндорлар бўлиб, сўфийлар шуларга тақлид қилганликлари учун шундай ном келиб чиққан, деб тушунтирганлар.

Учинчи гуруҳ кишилар «сўфий» сўзи «сафо» сўзидан келиб чиққан, чунки бу тоифа кишиларнинг қалби сидқу сафо қуёшидек порлаб туради деганлар.

Тўртинчиси, баъзилар сўфий «суфух» сўзидан ҳосил бўлган, чунки «суфух» бирон-бир нарсанинг хулосаси бўлганлиги сабабли, уларни сўфий деб айтганлар.

Бешинчиси, айрим уламолар сўфий сўзи «соф», яъни софлик, поклик, тоза, рухий камолот мазмунига эга деб тушунтирганлар.

Олтинчиси, баъзилар бу сўз юнонча «софос» (донишмандлик) сўзидан олинган деганлар.

Еттинчиси, олимларнинг баъзилари эса юнонча «суф», файласуф сўзининг охири қисмидан олинган деган мулоҳаза ҳам билдирганлар.

Саккизинчиси, аксарият олим ва уламолар сўфий сўзи арабча «суф» сўзидан ҳосил бўлган, чунки бу сўзнинг луғавий маъноси жун ва жундан тўқилган мато маъносини беради, деб айтганлар.

Сўфийлар кўпинча жун чакмон, жун матодан бўлган хирқа, жанда, кулоҳ ва қўй терисидан қилинган жунли пўстин кийиб юришни одат қилганлар. Шунинг учун халқ уларни жун кийимлилар, яъни сўфийлар деб атаётган.

Айримлар сўфийлик билан тасаввуфни иккаласи бир деб биладилар. Шунга эътибор бериш керакки, сўфийлар (сўфизм) ва тасаввуф бошқа-бошқа нарса бўлиб, бу сўзларнинг маъноси ҳам турличадир. Агар сўфийликнинг маълум бир тармоғи, йўналиши, яъни сўфийнинг танлаган йўли тариқат, сулук деб аталган бўлса, тасаввуф эса сўфийликнинг назарий, фалсафий дунёқараш тизимидир.

Тасаввуф аҳли мутасаввуфлар деб аталади. Тасаввуф таълимоти билимдони бўлган, таълими, фалсафий ғоялари, дунёқараш ва ахлоқий қоидаларини тан олиб, ўз ижодига татбиқ этган, аммо сўфийлик йўлини амалда ҳаётга татбиқ қилмаган мутафаккир олимлар, ёзувчи, шоирлар ва бошқалар сўфий эмас, балки тасаввуф аҳли ёки мутасаввуфлар деб аталганлар.

Афсуски, ҳозирги баъзи адабиётларда улар бир-биридан фарқланмай, иккаласи ҳам бирдек кўрсатилади. Ҳолбуки, мистик йўл — сулук, тариқатнинг турли қарашлар ва қоидалар тизими бўлмиш тасаввуф, сўфийларнинг амал қиладиган назарияси, таълимотидир.

Сўфий ёки дарвеш ўзи танлаган бирор тариқат, сулукка кириб, сулук йўлидаги ҳақиқатга эришишни ўз олдига мақсад қилиб қўяди ҳамда махсус устоз — пир, муршид, шайх, эшон раҳнамолигида тасаввуф илмини, қонун-қоидаларини эгаллай бошлайди.

Тасаввуфни ҳурфикрилиқнинг бир кўриниши ёки оқими деб ҳам қараш мумкин, чунки у Ислоҳ ақидаларини чуқур ва атрофлича таҳлил қилиш орқали уларни ахлоқий-тарбиявий маънода ижобий томондан талқин қилади, бир қанча диний қоидалар ва ҳаётий масалалар устида зукколик билан теран фалсафий мулоҳазалар юритади.

«Тариқат» ҳам арабча сўз бўлиб, маъноси «йўл», «усул»дир. Бу атама уч хил: 1) сўфийлик йўли; 2) сўфийликнинг маълум бир тармоғи, йўналиши; 3) сўфийликнинг иккинчи босқичи бўлмиш тариқат маъноларида ишлатилади. Тариқатни сулук деб аташ бирмунча кенг-роқ тарқалган.

Тариқат уч асосий таркибга ажратилган:

1. Тариқи ахёр — хайрли инсонлар йўли. Тариқи арбоби муамалот деб ҳам таърифланган ушбу йўлнинг асосини зуҳд, тақво ва ибодат ташкил этади. Шу боис унга зоҳидлар ва обидлар йўли сифатида ҳам қаралган. Бу йўл — Ҳаққа етишишнинг узундан-узук йўли бўлиб, бу йўлни танлаганларни камдан кам мақсадга эришганлар.

2. Тариқи аброр (Аброрлар тариқати) — яхши олийжаноб, жавонмард инсонлар йўли бўлиб, «тариқи тасфия ва мужоҳада» деб юритилади. Бу йўл нафс билан курашиш, риёзат чекиш орқали қалбни ёмонлик ва чиркинликдан поклаш, ахлоқий комилликка етишиш йўли ҳисобланади.

3. Тариқи шутгор — ошиқлар йўли. унинг иккинчи бир номи — **тариқи соирин**. Бу — ишқ, муҳаббат ва жазба билан мақсадга эришиладиган йўл. Буни бўйнига олган

киши ишқ ва жазва мақомига кўтарилгунга қадар жуда кўп мақомлардан ўтиши керак бўлган. Чунки бу йўлда сайри сулук асосдир.

Хуллас, тариқат — инсонларни махсус таълим-тарбия билан гўзал ахлоқ, покиза қалб, тийилган нафс ва латиф руҳ соҳиби қилиб етиштирадиган, охир оқибатда эса Аллоҳга яқинликни таъминлайдиган ўзига хос маслак ва мафкура йўлидир.

Бу йўлга кирганлар доим ўз нафслари тарбияси билан банд бўлиб, ниҳоятда камтар, камсуқум, кам гап, ҳокисор бўлиб, шухрату мартабалардан қочиб, ўз ахлоқларини гўзаллаштириш билан машғул бўлганлар.

Улар ўзларини тасаввуф аҳли эканликларини ҳеч кимга ошкор қилмасликка ҳаракат қилганлар. Масалан, Нақшбандия тариқатига мансублари риёкорликдан жуда узоқ бўлиб, кароматларини ошкор қилмаганлар. Улар фақат халқ манфаати, Ислом равнақи учун зарур бўлиб қолгандагина кароматларини кўрсатганлар.

Сўфийлик асосан VIII—IX асрларда пайдо бўлган ва Араб халифалиги таркибидаги давлатларда: Яқин ва Ўрта Шарқ, Ўрта Осиё, Шимолий Ҳиндистонда, шунингдек, Индонезия ва шимоли-ғарбий Хитойда тарқалган.

Сўфийлик сулукларида муршид ва мурид (пир ва шогирд) муносабатлари асосий ўринни эгаллайди. Сўфийликда руҳий камолотга эришишнинг асосий йўллари тўрт босқичдан иборат бўлган.

Биринчи босқич шариат деб аталади. Бунга кўра, тасаввуф аҳли аввало шариатнинг барча талабларига тўлиқ бўйсунуши ва уни тўла адо этиши керак. Фақат шундан кейингина иккинчи босқичга — **тариқат**га кўтарилиш мумкин.

Тариқат босқичида мурид ўзининг пирига бутунлай итоат этиши, ўз шахсий истакларидан ва тирикчиликнинг барча ташвишларидан воз кечиши ҳамда ихтиёрини пирига буткул топшириши шарт ҳисобланади. Бу босқичда мурид доим камбағалликда, фақир бўлиб, хайр-эҳсон ҳисобига яшаши, таркидунё қилиши, ҳар нарсани **Худога** солиши, Унга таваккул қилиши, Уни севиши ва фақат Унга муҳаббат ва шавқ билан интилиши керак. Бу босқичдан ҳам ўтганлар учинчи босқичга — **маърифат**га кўтариладилар.

Маърифатда мурид фақат **Худонинг** борлигини мутлақ ҳақиқат деб, бутун Олам-коинотни **Худонинг** ижоди деб, теварак-атрофдаги нарсалар ва ҳодисаларга боғлиқликдан халос бўлиб, инсон руҳининг **Худо** билан қўшилишини олий мақсад деб, яхшилик ва ёмонликнинг нисбийлигини ақл билан эмас, қалб билан англаши керак бўлган. Бунда улар қаттиқ жазава билан зикр-самоъга тушиб, **Худонинг** жамолини кўришга ҳаракат қилганлар.

Тўртинчи босқич эса **Ҳақиқат** дейилади. Ҳақиқатга эришув жараёнида сўфий шахс сифатида тугаб, **Худога** етишади, **Унга** сингиб кетади ва натижада абадийликка эришилгандан сўнг бу охириги босқич ҳам тугалланади.

Тасаввуф таълимотича, бу йўлга кирган ҳар бир мўмин аввал муҳиблик, сўнгра муридлик, кейин дарвешлик, ундан кейин олимлик — орифлик, сўнг валийлик ва, ниҳоят, насиб қилса, набийлик мақомига етишади.

Тасаввуф илми қуйидагича гуруҳланади:

- 1) Илми шариат, илми тариқат, илми маърифат, илми ҳақиқат.
- 2) Илмнинг хусусиятига қараб — илми назар (экзотеризм), илми ботин (эзотеризм).
- 3) Илми эгаллашга қараб: илми қол, илми ҳол.
- 4) Сўфийлар ҳаётидаги воқеалар бўйича: илми каромат, туш таъбири, қалб таълими.
- 5) Илмга етишиш усуллари бўйича: илми яқин, илми фаросат, илми ладуний.

Тасаввуф тарихи уч даврга бўлинади: зоҳидлик, орифлик ва ошиқлик даврлари.

Л а д у н и й и л м. «Ладун» арабча сўз бўлиб, «олдидан, ёнидан» деган маънони англатади. Ладуний илм деганда, **Аллоҳ**дагина бор бўлган ва унинг ёнида бўлган, **У** истаган кишига, истаган жойда ва вақтда берадиган илм тушунилади.

Ладуний илм — илоҳий таълимни **Аллоҳ Ўзининг** севган, яқин бандаларига ато этади. Бу иш ақлнинг далилисиз ва нақлнинг шоҳидисиз амалга ошади.

Ладуний илм **Аллоҳ** берган билим бўлиб, пир таълимотисиз ва ўзининг ҳаракатисиз, ғайбдан ҳосил бўлади. Демак, ладуний илм илмларнинг энг юксаги бўлиб, уни қалби пок, амаллари холис кишиларга **Аллоҳнинг Ўзи** беради (Яна қаранг 378-бетга).

Авлиёларнинг («авлиё» — «валий»нинг кўплиги) барчасига **Аллоҳ** бу неъматни насиб этган. «Валий» сўзининг таржимаси «дўст»дир. Яъни валий тоат-ибодатлари, чуқур их-

лослари натижасида **Аллоҳ**нинг дўстига айланган кишидир. Валий **Аллоҳ** доим кузатиб, назорат қилиб турадиган, **Ўзининг** ҳафзу ҳимоясида сақлайдиган ва бир он бўлса-да, танҳо ташлаб қўймайдиган кишидир. Бу ҳақда «Юнус» сурасининг 62—64, «Жин» сурасининг 26—27-оятларида айтилган. Улар бундай илм орқали каромат кўрсата олиш қудратига ҳам эга бўлганлар. Уларнинг бу илмларига, кўрсатадиган кароматларига ҳатто пайғамбарларнинг ҳам ҳаваси келган ва бундай илмга етишишни орзу қилганлар.

Пайғамбарлар мўъжиза, валийлар эса каромат кўрсатганлар. **Аллоҳ**га астойдил ихлос билан ибодат қилиб, **Унга** яқин дўст бўлиш бахтига муяссар бўлган кишиларнинг кўнглига **Ҳақ** томонидан бундай билимлар илҳом йўсинида ато этилади.

Мўъжиза илоҳий куч ёрдамида содир этиладиган ғайритабиий ҳодисадир. Мўъжизанинг кароматга қараганда қадри баланд, маъноси теранроқдир. Ўтмишда ҳар бир пайғамбар муайян мўъжиза кўрсатган. Масалан, Мусо алайҳиссалом қўлларини енгидан чиқарсалар, машъаладай ёниб, нур таратар ёки ҳассасини илонга айлантира оларди. Ийсо алайҳиссалом бўлса нафаслари билан ўликларни тирилтирган, шолларни ўша заҳотиёк тузатган ва ҳоказолар.

Валийлар каромати ҳам **Аллоҳ**нинг севган кишиларига ато этилган илму ҳикмат натижасидир. Каромат кўрсатиш, фавқулодда хислатлар намоён этиш тасаввуф шайхларининг муҳим фазилати ҳисобланган. Тасаввуфнинг сирлилиги, ғайб оламига яқинлиги, ошнолиги, алоқадорлиги шундандир. Авлиёларнинг ғайритабиий одатлари, кўрсатадиган кароматлари сон-саноксиз бўлиб, булар, ўз навбатида, улар олган, эришган илм натижасидир. Улардан баъзиларини келтирамиз.

1. Бор бўлиб туриб, йўқ бўлиб қолиш ва йўқ бўлиб туриб бор бўлиб қолиш, жиндай вақт ичида узоқ йўлни босиб ўтиш, кўринмайдиган, эшитилмайдиган, сезгидан ташқари бўлган ишлардан хабар топиш, бир вақтнинг ўзида бир неча жойларда ҳозир бўлиш, ўликни маълум муддатга тирилтириш ва тирикни ўлдириш, жисмлар, ўсимликлар, ҳайвонлар, паррандалар тилини тушуниш, англаш.

2. Сув устида чўкмай юриш, ҳавода қушлардек учиш, одамлар емайдиган нарсаларни еб кун кўриш, ҳайвонлар билан дўстлашиш.

3. Баданида ҳаддан зиёд қувват пайдо қилиб, дарахтларни илдиз-пилдизи билан қўприб ташлаш, деворни бармоқ ишорати билан тешиш, муҳолифнинг бошини қўл ишорати билан учириб юбориш, гарқ бўлаётган кемаларни қутқариш.

4. Ёмғир, қор ёғдириш, шамол қўзғатиш, сел келтириш ёки уни даф қилиш, чигиртка офатини йўқ қилиш, турли қиёфаларда кўриниш, чўл-биёбонларда сарсон бўлганларга раҳнамолик қилиш, ёрдам бериш ва ҳоказолар.

Булардан ташқари, яна бўлажак воқеаларни олдиндан башорат қилиш, узоқ шаҳарда бўлган яқин одами билан алоқа боғлаб, сўзлашиш, ўзининг руҳини жисмидан ажратиб сайр эттириш ва яна қайта жисмига киритиш, ўзгалар фикрини уқиб олиш ва уларга фикран таъсир ўтказиш, нафас қуввати, назар қуввати, дил қуввати, кўнгилдан ўтказиш, бир фикр ёки ҳодисанинг бир йўла икки-уч киши қалбида пайдо қилиш, маълум ҳолатга кириб, вужудидан нур таратиш ва ҳоказолар ҳам кароматга киради.

Валийлар каромат кўрсатсалар-да, лекин улар набийлик даъво қилмаганлар. Набийларда зоҳир бўлган бундай ғайритабиий одатлар, воқеалар каромат эмас, балки мўъжиза деб номланган.

Аллоҳ Ўзининг азиз-авлиёлари ҳақида шундай хабар беради:

«Огоҳ бўлингизки, албатта, Аллоҳнинг валийларига охиратда хавф йўқдир ва улар ташвиш ҳам чекмаслар.

Улар иймон келтирган ва тақволи бўлганлардир» (яъни **Аллоҳ**нинг суюкли бандаларидир) (10 - «Юнус» сураси, 62–63-оятлар).

Азиз-авлиёлар, комиллар ҳамма кўрган ва билганларини халққа ошкор қилмайдилар. Улар ўзларига маълум сир-асрорларни ўзлари билан олиб юрадилар ёки ўзлари даражасида бўлганларгагина айтишлари мумкин. **Ҳақ** сир-асрорларини **Ҳақ**нинг севган бандаларигина англайдилар ва кўтара оладилар. Бу юкни кўтаришга ҳар ким ҳам қобил ва қодир эмас.

Ҳазрат Хизр айтган эканларки, **«Аллоҳ**нинг дунёдаги валийларининг барчасини билман», деб. У зот бир куни: «Валий Абу Бакр Каттоний мени билди, аммо мен уни билмадим...», — дедилар. **Аллоҳ**нинг шундоқ валий — авлиёлари бордирки, ҳазрат Хизр-

ни билурлар, аммо Хизр уларни билмас. Ва яна кўп валийлар бордирки, уларни на Хизр билур, на бошқа валийлар билур, **Аллоҳдан** бошқа бирор зот уларни билмас. Зеро улар **Аллоҳнинг** хосидирлар. Улар ҳақида **Аллоҳдан** бошқалар хабардор бўла олмаслар.

Баъзи валийлар ҳам бўлурки, валий эканликларини ўзлари ҳам билмаслар... Уларнинг холини ёлғиз **Жаноби Ҳақнинг Ўзи** билур.

Кунларнинг бирида Мусо пайғамбар денгиз бўйида яйловда намоз ўқиб турган чўпонга дуч келди. Чўпон намозини ўқиб бўлгач, Мусо ўзини таништирди, суҳбатлашди, намоз ўқиш қоидаларини ўргатди ва хайрлашиб ўз йўлига равона бўлди.

Денгизда сув юзида юриб кетаётган Мусо а.с. орқасидан чўпонни чақираётганини эшитиб орқасига қаради. Ўзи каби сув бетида чопиб келаётган чўпон пайғамбардан намозни фалон жойида нима дейиш кераклигини яна бир бор қайтаришини сўради.

Мусо унга хитоб қилиб: «Билганингча ўқийвер! Билганингча ўқийвер!», — деб хайратланганича йўлида давом этди. Мусо а.с. уни ҳам ўзи каби **Аллоҳ** азиз қилган сиддик банда (валий) си эканлигини пайқаган эди...

Саҳобаларнинг айтишларича, Ҳасан Басрий (пайғамбаримизнинг қайнсингилларининг ўғли, валий) ёшлигида масжидда Ҳабиб исмли шайх ортида туриб намоз ўқиган. Ҳабиб: «Алҳамдулиллоҳ» ўрнига «Алҳемдулиллоҳ» деб юборган. Ҳасан эса Ҳабибнинг ортида намоз ўқиш саҳийҳ эмас деб, Ҳабибга эргашмай ўзи мустақил ўқиган. Ҳасанга ўша кеча **Жаноби Ҳақ:**

— Эй Ҳасан! Ҳабибнинг ортида намоз ўқисанг эрди, менинг ризойимни топган бўлур эдинг. Ва умрингда ўқиган барча намозларинг Ҳабибнинг ортида ўқиган намозинг барақотидан қабул бўлмай эрди. Аммо сен лафз (нутқ) эгрилигини ният тўғрилигидан устун кўйдинг. Тил эгрилиги билан ният тўғрилиги ўртасида кўп фарқ бордир, — деб марҳамат этган экан.

Кунлардан бир куни Ҳасан Басрий Робийа (Адавийа)ни сув бўйида кўрди. Жойнамозини сув устига ёзди ва:

— Эй Робийа! Кел, икки ракаат намоз ўқиймиз, — деди. Робийа эса жойнамозини ҳавога ёзди, устига чиқиб:

— Эй Ҳасан! Сени қилган ишингни балиқ, менинг қилганимни пашша ҳам қила олади. Гап бу иккисида ҳам эмас. Ишга машғул бўлмоқ керак, — деди.

Изоҳ: *Абу Бакр Каттоний, Ҳасан Басрий, шайх Ҳабиб, Робийа Адавийа Аллоҳнинг азиз авлиёлари бўлганлар.*

Тариқат шариатни ҳам ўз ичига олади, аммо у шариатдан ўзиб кетади, шариатнинг охирги нуқтаси тариқатнинг бошланишидир, шариат аҳли жаннат тамасида ибодатга машғул бўлсалар, тариқат аҳли эса **Аллоҳ** дийдори учун жондан кечганлар. Яъни тариқат аҳлининг мақсади **Парвардигор** томонига интилиш, инсонийлик ҳақиқатини топишдир.

Шариат айтур: ўлтур илонни,

Тариқат айтур: қийнама жонни.

Хожа Аҳмад Яссавий талқинига кўра, шариатсиз тариқат ва тариқатсиз ҳақиқат йўқ. Тариқатга қадам қўйган одам шариатга суянмаса, шайтон келиб иймонига чанг солади. Хожа Аҳмад Яссавий бу ҳақда шундай ҳикмат айтган:

*Ҳар ким қилса тариқатни даъвосини,
Аввал қадам шариатга қўймоқ керак.
Шариатнинг ишларини адо қилиб,
Андин сўнгра бу даъвони қилмоқ керак.*

*Шариатдан мурод — йўлга кирмоқ,
Тариқатдан мурод — нафсдин кечмоқ,
Ҳақиқатдан мурод — жондин кечмоқ,
Жондин кечмай ишқ шаробин ичса бўлмас.*

Сўфийлик таълимотлари аввало **Қуръони карим**га, сўнгра пайғамбаримиз ҳадисларига суянади. Ҳадисда ҳаддан ташқари дунёпарастлик ва нафсга берилишнинг ҳалокатли оқибатлари ҳақида огоҳлантирилади, аммо шу билан бирга **Каломуллоҳ**да насронийларнинг зоҳидона ҳаёти, монахлик, таркидунё қилиб калисоларда, монастырларда умр ўтқа-

зишлари танқид қилинади, Исломда роҳиблик йўқ деб ҳукму амр берилади. Ҳар бир мусулмон **Аллоҳ таоло** томонидан инъом этилган неъматлардан баҳраманд бўлмоғи керак, нафсимизнинг ҳам бизда ўзига яраша ҳаққи бор. Жаноби пайгамбаримиз зоҳидтабиат саҳобаларига: «*Ораларингизда афзалрогингиз менман, лекин мен масжидга ҳам бораман, тотли овқатларни ҳам ейман, ўз вақтида дам ҳам оламан, ухлайман, хотинларим билан бирга бўламан ҳам*», — деб танбеҳ берган эканлар.

Энди тасаввуфнинг ўзига қисқача тавсиф берсак, Хўш, тасаввуф ўзи нима? Бу саволга машойихлар қуйидагича жавоб беришга ҳаракат қилишган:

Тасаввуф ақлдан устун турувчи илмдир.

Тасаввуф илми **Аллоҳдан** келадиган илм, илҳом, кашфу ҳолдир.

Тасаввуф дунёдан юз ўгириб, қалбни **Аллоҳга** йўналтиришдир.

Тасаввуф яратувчи **Парвардигорни** ва дунёни чуқур, қалбдан ҳис этиш, таниш ва билишдир.

Тасаввуф ботин ила ғайб олами билан ошноликдир.

Тасаввуф **Худо** йўлида нафсдан, нафс лаззатидан буткул воз кечмоқдир.

Тасаввуф яхши, олий хулққа кириш ва паст хулқдан чиқишдир.

Тасаввуф нафсни тарбияловчи илмдир.

Тасаввуф тоат-ибодат ва яхши ишларга маҳкам дил боғламоқ, **Аллоҳга** муҳаббат қўймоқ ва унинг васлига етиш йўлида риёзат чекмоқдир.

Тасаввуф **Қуръони каримга** чин қалбдан амал қилиб, пайгамбар суннатларини маҳкам тутиб, нафс лаззатларидан, ўзлигидан буткул воз кечиб, машаққат чекиб, фақат **Ҳаққа** етишиш учун яшамоқликдир.

Тасаввуф ҳақиқатларни қабул этмоқ ва инсонларнинг қўлларидаги нарсаларга кўнгил боғламасликдир (Маъруф Кархий, 816- йилда вафот этган).

Тасаввуф **Ҳақнинг** сендаги «сен»ни ўлдириши ва сени **Ўзининг** наздида тирилтиришидир (Жунайд Бародий, 910- йилда вафот этган).

Тасаввуф ақлингдаги барча салбий, шайтоний ўй-хаёлларни тарк этишинг, қўлингдаги нарсаларни эҳсон қилишинг ва бошингга тушган кўнгилсиз воқеа-ҳодисалардан оҳ-воҳ чекмаслигингдир (Абу Саъид ибн Абул Хайр, 1049- йилда вафот этган).

Тасаввуф нафснинг барча истакларини ва завқларини тарк этмоқдир (Абулхусайн Нурий, 907- йилда вафот этган).

Тасаввуф нафсни **Аллоҳга** етишиш учун тарк этмоқдир. Тасаввуф уч хислат узра қурилган: факр ва ифтихорга ёпишмоқ, **Аллоҳ** йўлида мол-мулкингни аямай сарфлаб, ўзгани ўзингдан устун тутмоқ, ўзингдан кўра кўпроқ ўзгани ўйламоқ, шиддат кўрсатиш ва ихтиёрни тарк этмоқдир (Рувайм, 915- йилда вафот этган).

Тасаввуф қалбни фақатгина **Аллоҳга** йўналтириб, мосиво бўлмоқ, яъни **Аллоҳдан** бошқа барча нарсалардан буткул кўнгилни узишдир (Имом Ғаззолий, 1111- йилда вафот этган).

Шундай қилиб, тасаввуф умумий қилиб олганда:

— дунёдан юз ўгириб, қалбни **Аллоҳга** йўналтириш;

— **Қуръон** ва Сунна кўрсатган йўлда астойдил ибодат қилиб, руҳиятни софлаш;

— ибодат, зикр, тафаккур, риёзат ва мужоҳада орқали нафс орзуларини назорат остига олиш;

— ҳақиқат билимини қўлга киритиб, **Аллоҳга** етишмоқ учун ғайрат кўрсатишдир (Ғойиблар хайлидан ёнган чироқлар. Муаллиф — тузувчи З. Жўраев, таржимон Н. Комилов. Тошкент. «Ўзбекистон», 1994. 48-56 бетлар; Усмон Турар. Тасаввуф тарихи. Таржимон Нодирхон Ҳасан. Тошкент, «Истиқлол», 1999, 17-19-бетлар).

Тасаввуф илмининг асоси: дунёнинг зебу-зийнати, айшу-ишратларидан юз ўгириб, ризқу-рўзини пешона тери билан ҳалолдан топиш, Аллоҳ берганига қаноат қилиб, бировларнинг молига кўз олайтирмаслик, тама қилмаслик, кўнгилни Ҳаққа бериб, тоат ибодатга астойдил бел боғламоқдир.

Тасаввуф — инсониятга ғамхўрлик қилиб, раҳмдиллик ва муҳаббат билан хизмат қилиш, самимият, ихлос ва ҳикматдир. Кўнгил поклиги, маърифат юксаклиги ва амали солиҳлик тасаввуф талаби бўлиб, тошга гул, заҳарга асал, кўзларга нур, кўнгилларга сурур гўзал бир ҳолдир.

Тасаввуф, қисқача айтганда, Аллоҳга ихлос ва муҳаббат, софлик, поклик, эзгулик ва

Bu tanishuv parchasidir. Asarning to'liq versiyasi <https://kitobxon.com/oz/asar/3689> saytida.

Бу танишув парчасидир. Асарнинг тўлиқ версияси <https://kitobxon.com/uz/asar/3689> сайтида.

Это был ознакомительный отрывок. Полную версию можно найти на сайте <https://kitobxon.com/ru/asar/3689>